

Kik azok a „braunhaxlerok”?

A tévében érdekes műsort láthattunk Óbudáról. Ebben a műsorban elhangzott egy kifejezés, a „Braunhaxler”, mellyel a tősgyökeres óbudaiakat illették, és pedíg azért, mert őseik barna harisnyát viseltek. Az óbudai svábok e különleges ragadványneve nemcsak a szomszédos svábok lakta falvakban (Pilisvörösvár, Solymár, Piliscsaba), hanem az összes budai német polgár és paraszt körében, Promontorban, Budakeszin, Budaörsön, Hidegkúton közismert volt.

Tulajdonképpen nem is csúfnévről van szó. Óbuda kisvárosának sváb lakossága büszkén vállalta ezt a ragadványnevet, amelynek azonban semmi köze sincs a barna harisnyához. Éspedig a következő okokból nincs:

A német parasztok („teutsche Pauern”), akik már 1700 körül – Zichy Péter és László grófok idején telepedtek itt meg, Óbudán új házára letek, jobbágyok lettek. Népviseletük egész egyszerű volt, amely minden jelentős változtatás nélkül az úgynevezett „Hauer”-eknél (népes nyelven nevezték így a budai szőlősgazdákat) is megmaradt. Ez a viselet megfelelt az óbudaiak kemény életének és ke-

mény munkájának, akik – néhány iparos kivételével – szőlősgazdák, vincellérek („Weinzierle”) voltak.

Szomszédom, Rohr András (75), akinek nagyapja is „Hauer” volt, segített abban, hogy felidézzem, milyen is volt ez a népviselet. Ehhez tartozott: egy széleskarimájú fekete kalap, egy fehér ing lenvászonból és bő ujjakkal, egy bő gaty („katjehösní”) fehér lenvászonból és „klumpa” (fapapucs), télen egy „lájbi”, azaz mellény, egy bekecs, egy kabát, harisnya, rövidszárú csizma („Stiwl”) és az oldalt hordozható válltáska. Ugyanezt a népviseletet láthatjuk P. Schaffer színes rézkarcának egy alakján a szőlőhegyen, melynek címe „Pest és Buda panorámája 1787-ben”, valamint Stefan Kollar egy tusrajzán 1812-ből „Vörösvári út” címmel (We-rischwarer Strasse, 1838). Ez a napi viselet nemcsak az óbudai parasztnál volt tipikus, számos régi rajz, amelyeken budai svábok láthatók a piacon, a vásárban, bizonyítja, hogy nem hordtak térdnadrágot és hosszú harisnyát, mint ahogy az divat volt a nemeseknél, a polgároknál vagy a kereskedők-nél.

Természetesen létezett ünnepi

viselet is az óbudai parasztnál. Hogy az milyen volt, az egy régi rajzból derült ki, egy óbudai plébánia házassági könyvéből. Eszerint a vőlegénynek „spenzer”-je volt – ma talán zakónak lehetne nevezni – egy sor ezüst gombbal (Óbudán ezt kutyauszítónak nevezték „Hunderatzer”), hosszú nadrágja és rövidszárú csizmája („Stiwl”).

A „Braunhaxler” szóban benne foglaltatik a nyelvjárási szó, „hachse” (szó szerint: csülök), amit Bajorországban „Haxe, Haxli”-nak írnak. Ez ugyanazt jelenti, mint a „Schweinaxli”, azaz disznócsülök, vagyis a lábszár alsó része, a boka (a nyelvjárásban „Hechse, Hesse”, a beszélt köznyelvben a „Hacke” – s ez sipősarkot, sarkot jelent). Az északnémetben a „Hacke” szó a harisnyának azt a részét jelenti, amely a sarkat fedi, takarja. A „Braunhaxler” tehát olyan férfit jelöl, akinek barna „lába” van, azaz az alsó lábszára barna.

Vajon mi az oka e barnaságnak? Nyilvánvaló: a munka a szőlőhegyen. Az egész sváb lakosság szinte kizárólagosan – amíg a filokszériajárvány 1870–1878 között tönkre nem tette a szőlőtőkét – szőlő- és bortermelésből élt.

Munkaruhában ment az ember a szőlőhegyre kapálni („hauen”). Hajlott háttal dolgozott, kapált, gatyája szabadon hagyta az alsó lábszárát, bokáját („Haxen”), nyáron pedig mezítláb dolgozott, az agyagos talaj, száraz és poros lévén, esőben mocsarassá változott és a drága „Stiwl”-t, azaz a rövidszárú csizmát hamar tönkretette volna: tehát egy-két év alatt olyan szép barna lett az ember lába (persze a bőr meg is vastagodott a naptól és a szélőtől), hogy ez a szín még télen is megmaradt.

Mivel a szőlőnkben – igaz, csak hétvégeken – én is ilyen öltözetben kapáltam, én magam is ilyen barnalábú lettem.

Régi óbudai szüreti mulatság

A szerző rajza

Florian Werkli